

BIỆT KHU HẢI YẾN - BÌNH HƯNG: CHỨNG TÍCH TỘI ÁC CHIẾN TRANH, GIÁ TRỊ KÝ ỨC VÀ GIÁO DỤC HÒA BÌNH

THÁI VĂN LONG
Hội Khoa học Lịch sử tỉnh Cà Mau
LÊ MINH SƠN
Bảo tàng tỉnh Cà Mau

Nhận bài ngày 10/11/2025. Sửa chữa xong 05/01/2026. Duyệt đăng 13/01/2026.

Abstract

The Hai Yen – Binh Hung Special Zone is a representative site reflecting the brutal and systematic nature of the war of aggression in South Vietnam during the latter half of the twentieth century. Established as a distinctive military–political model, the site functioned not only as a mechanism for controlling and suppressing revolutionary movements but also as a location where numerous serious war crimes were committed against civilians and political prisoners. Drawing on an interdisciplinary approach that integrates historical research, international humanitarian law, and memory studies, this article examines the historical context of the formation of the Hai Yen – Binh Hung Special Zone, identifies the categories of war crimes perpetrated there, and compares the site with similar locations domestically and internationally. Through this analysis, the study clarifies the historical, humanitarian, and peace education values of the site. The findings affirm the significance of the Hai Yen – Binh Hung Special Zone as a distinctive historical testament that should be preserved, further researched, and promoted in contemporary efforts related to traditional education and peace education.

Keywords: Hai Yen – Binh Hung Special Zone, historical testament, peace education, war crimes, war memory.

1. Đặt vấn đề

Chiến tranh hiện đại không chỉ để lại những tổn thất vật chất to lớn mà còn khắc sâu những vết thương tinh thần lâu dài đối với các cộng đồng chịu ảnh hưởng trực tiếp. Theo quan điểm của lịch sử học đương đại, việc nghiên cứu chiến tranh không thể dừng lại ở các diễn biến quân sự hay kết cục chính trị mà cần đi sâu phân tích những hệ quả nhân đạo, pháp lý và ký ức xã hội mà chiến tranh để lại [9]. Trong bối cảnh đó, các địa điểm chứng tích tội ác chiến tranh giữ vai trò đặc biệt quan trọng, vừa là nguồn sử liệu trực tiếp, vừa là không gian ký ức tập thể, góp phần giúp các thế hệ sau nhận diện bản chất của chiến tranh và trân trọng giá trị của hòa bình. Ở Việt Nam, cùng với các địa danh đã được nghiên cứu sâu như Nhà tù Côn Đảo, Nhà tù Phú Quốc hay Khu chứng tích Sơn Mỹ (Quảng Ngãi), Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng là một trường hợp tiêu biểu đã được Bộ Văn hóa – Thông tin xếp hạng Di tích Quốc gia ngày 24-11-2000 với tên gọi “Địa điểm chứng tích tội ác Mỹ-ngụy ở Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng thuộc ấp Thanh Đạm, xã Phú Tân, huyện Cái Nước, tỉnh Cà Mau” nhưng chưa được khai thác tương xứng trong các công trình nghiên cứu liên ngành [4], [9]. Đây không chỉ là một địa điểm giam giữ mà còn là một mô hình quân sự – chính trị khép kín, nơi quyền lực quân sự được sử dụng để kiểm soát xã hội, đàn áp phong trào cách mạng và trấn áp dân thường một cách có hệ thống. Từ góc độ luật nhân đạo quốc tế, các hành vi diễn ra tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng có nhiều dấu hiệu cấu thành tội ác chiến tranh và tội ác chống loài người theo tinh thần các Công ước Geneva năm 1949 và các văn kiện pháp lý quốc tế liên quan [5]. Do đó, việc nghiên cứu Biệt khu không chỉ mang ý nghĩa lịch sử địa phương mà còn góp phần làm rõ trách nhiệm lịch sử và khẳng định giá trị phổ quát của các chuẩn mực nhân đạo quốc tế.

Email: tvlongcm@yahoo.com.vn

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Bối cảnh hình thành Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng

Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng được Mỹ - Diệm xây dựng vào cuối năm 1957 và đến đầu năm 1959 thì hoàn thành, nằm trong mưu đồ thực hiện kế hoạch bình định miền Nam. Thực hiện mưu đồ đó, đích thân Tổng thống Mỹ Kenedy cho một thành phố thuộc New York kết nghĩa với khu Hải Yến - Bình Hưng, đặt dưới sự chỉ huy trực tiếp của Bộ Tư lệnh Quốc phòng Mỹ và chịu sự chỉ đạo trực tiếp của Phủ Tổng thống Ngụy quyền Sài Gòn, không qua 4 vùng chiến thuật và tiểu khu An Xuyên; đồng thời luôn ca tụng: "Bình Hưng là ngôi sao sáng của thế giới tự do".

Tên cổ vấn Mỹ PauDarKins Tư lệnh Bộ Chỉ huy (từ năm 1962-1964) tại Sài Gòn và Tổng thống Diệm thì khoe khoang: "Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng là bất khả xâm phạm", "Việt cộng mà đánh được Bình Hưng thì chúng lấy được cả miền Nam"[8].

Vậy, Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng là cái gì? Vì sao cả Mỹ và Diệm lại luôn ca tụng về sức mạnh bất khả đó?

Thực chất câu trả lời này đó là Hải Yến - Bình Hưng không chỉ đơn thuần là một chi khu hay biệt khu quân sự mà nó là một lò sát sinh gây bao cảnh tang tóc đau thương cho đồng bào, cán bộ, chiến sĩ ta. Chúng dùng sức mạnh của quân sự Mỹ để áp đặt và dập tắt sức mạnh của chiến tranh nhân dân, dùng sức mạnh của đủ loại sự tàn sát để làm nhục ý chí đấu tranh cách mạng của quân và dân ta, hòng tách biệt mối quan hệ máu thịt Đảng với dân, quân với dân để ta phải sợ Mỹ, không dám đánh Mỹ và cuối cùng là phải làm theo Mỹ.

Biệt khu Bình Hưng ngày nay có diện tích 29,8 ha, đóng trên địa bàn xã Phú Tân, tỉnh Cà Mau. Khi mới xây dựng, có diện tích gần 80 ha, bao gồm những hệ thống bảo vệ rất quy mô, có 4 đến 5 lớp hàng rào kẽm gai, vòng thành cao 1,2m – rộng 4m; có các binh chủng: hải - lục - không quân hoạt động, có trại lính với số quân từ 500, cao điểm lên đến 2.000 tên. Ngoài ra còn có cả nhà giam, phòng tra tấn, hầm thủ tiêu và cả nhà thờ, nhà chứa. Thời gian đầu do hai anh em tên Nguyễn Lạc Hóa, Nguyễn Lạc Nghiệp là sĩ quan tình báo do Mỹ đào tạo làm chỉ huy, sau này cả thầy có 13 tên thay thế chỉ huy khu vực này. Đặc biệt, có 1 đại đội lính Tưởng đầu quân tại Bình Hưng (nhân dân ta quen gọi là lính Tàu phủ) khét tiếng gian ác [8]. Như vậy, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng được hình thành trong bối cảnh chiến tranh ở miền Nam Việt Nam bước vào giai đoạn leo thang và ngày càng mang tính toàn diện, đặc biệt từ cuối thập niên 1950. Trước yêu cầu kiểm soát địa bàn, triệt phá cơ sở cách mạng và đàn áp phong trào đấu tranh của quần chúng, chính quyền Sài Gòn với sự hậu thuẫn của Mỹ đã thiết lập các mô hình quân sự – hành chính đặc biệt, trong đó Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng là một điển hình [8].

Về mặt địa – chính trị, khu vực Hải Yến – Bình Hưng có vị trí chiến lược quan trọng, vừa gần các tuyến giao thông thủy – bộ, vừa nằm trong vùng có truyền thống đấu tranh cách mạng mạnh mẽ [4], [6]. Điều này khiến khu vực trở thành mục tiêu trọng điểm của các chiến dịch bình định và phản bình định. Biệt khu được tổ chức như một không gian khép kín, với hệ thống đồn bốt, trại giam, khu thẩm vấn và các công trình quân sự hỗ trợ, tạo thành một mạng lưới kiểm soát chặt chẽ đối với dân cư địa phương. Không chỉ mang tính quân sự thuần túy, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng còn là một thiết chế chính trị – xã hội cưỡng bức. Tại đây, các biện pháp đàn áp được áp dụng một cách có hệ thống, từ bắt bớ, giam giữ không xét xử, tra tấn thể xác và tinh thần, cho đến cưỡng bức di dời và phá vỡ cấu trúc cộng đồng truyền thống [4], [5]. Chính sự kết hợp giữa mục tiêu quân sự và phương thức trấn áp chính trị đã biến Biệt khu này thành một không gian điển hình của tội ác chiến tranh.

2.2. Nhận diện các loại hình tội ác chiến tranh ở Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng

Trên cơ sở các tư liệu lưu trữ Trung ương, hồ sơ khoa học di tích, kết quả điều tra điền dã của Bảo tàng Minh Hải và Bảo tàng Cà Mau cùng các công trình nghiên cứu lịch sử địa phương và chuyên khảo đã công bố có thể khẳng định rằng những hành vi diễn ra tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng không phải là các sự kiện bạo lực đơn lẻ, tự phát mà mang tính có hệ thống, có tổ chức và kéo dài trong nhiều năm. Đặt trong khung khái niệm của luật nhân đạo quốc tế, đặc biệt là Công ước Geneva năm 1949, các

hành vi này hội đủ dấu hiệu cấu thành tội ác chiến tranh, thậm chí tiệm cận với khái niệm tội ác chống loài người [9].

2.2.1. Tội ác đối với dân thường

Bình Hưng là một “lò sát sinh” rất man rợ. Chúng đặt ra vô cứ các luật lệ tội ác để khống chế dân: ai lạ mặt vào nhà mà không báo kịp thời cho chúng thì bị bỏ tù, nếu đưa qua sông thì bị giết. Hễ ai mà có quan hệ với cộng sản đều bị chặt đầu. Dồn dân vào các ấp chiến lược, dinh điền, nếu không chấp hành thực hiện ba sạch (giết sạch, đốt sạch, phá sạch). Các gia đình có người thân tham gia kháng chiến ở xung quanh Bình Hưng phải lập công chuộc tội làm lính hoặc làm Mật báo viên cho chúng, khi bắt được cán bộ đồng bào, chúng tra khảo rất dã man như: trói chân tay bỏ vô lu rồi chế nước sôi hoặc lấy bông quấn tay tấm xăng đốt, đóng đinh vào tay, chặt đầu, xẻo thịt, mổ bụng, moi gan - tim ăn nhậu. Tội ác của bọn Bình Hưng gây ra cho đồng bào, cán bộ, chiến sĩ là rất khủng khiếp.

Có hơn 1.600 người bị lính Bình Hưng giết hại, hàng ngàn gia đình bị chúng cướp tài sản, đốt phá nhà cửa và có người thân bị bắt bớ giam cầm đánh đập với đủ mọi cực hình được áp dụng từ thời trung cổ đến chiến tranh thực dân kiểu cũ, thực dân kiểu mới. Sau đây là một số trường hợp điển hình mà không ai có thể quên được tội ác của chúng gây ra trên mảnh đất này:

- Gia đình Bác Tám Sồi ở Phú Mỹ bị giết 10 người và 2 cán bộ giao liên của ta bằng cách trói, đánh đập và thiêu cháy. Riêng Bác Tám trai sau này chúng lòng bắt được đưa về Bình Hưng rồi thủ tiêu luôn.
- Gia đình ông Bửng dân ở Cái Nước Biển Mỹ Bình bị lính Bình Hưng tàn sát 6 người gồm vợ - chồng và 4 người con.
- Gia đình ông Huỳnh Văn Phát (chín Phát) ở Rạch Chèo bị địch bao vây giết hết 12 người.
- Gia đình ông Sáu Hòa ở Tân Hưng Tây bị giết 5 người trong đó có người vợ đang mang thai.
- Bà Lữ Thị Tám 50 tuổi, bị chúng giết rồi xẻo thịt xào ăn nhậu.
- Bà Nguyễn Thị Nghi, bị chúng bỏ vào lu, đổ nước sôi đầy nắp lại mặc cho bà giãy giụa, kêu la đến chết.
- Bác Tám Luôn trai 68 tuổi bị chúng chặt đầu, còn bác gái bị 9 tên thay nhau cưỡng hiếp.
- Chúng bắt đồng chí Phiên, đưa ra bưng binh Cái Bát, rồi gom dân lại để xem chúng mổ bụng lấy gan, mật rồi xẻo thịt xào để ăn nhậu.
- Chúng xả súng vào nhà Năm Bèn, ở Lung Lá đang tổ chức cúng cơm làm chết 4 người.
- Chúng bắt đồng chí Năm Chánh chặt đầu rồi treo đầu đồng chí tại chợ Cái Đồi.
- Bác Hồng Cao là cán bộ hoạt động trong lòng địch, chúng phát hiện được đào hầm chôn sống bằng cách trói vào cọc để nước thủy triều dâng lên làm ngạt thở.
- Chị Huỳnh Thị Ri dân Bến Tre xuống Cà Mau tham gia cách mạng, bị địch bắt. Chúng tra tấn nhiều lần vẫn không khai báo và kêu gọi đồng bào tin vào Đảng, vào sự nghiệp cách mạng, vạch mặt tội ác của kẻ thù đến hơi thở cuối cùng. Chúng rất đặc ý và hoàn toàn tin tưởng rằng với 3 sạch: giết sạch, phá sạch, đốt sạch sẽ làm cho cộng sản không còn chỗ nương thân, dân chúng khiếp sợ không dám chớ che đùm bọc cán bộ, Bình Hưng – Hải Yến là bất khả xâm phạm” [8] (Trích phát biểu của Ông Lê Dũng - Bí thư Huyện ủy huyện Phú Tân – tại Hội thảo “Phong trào cách mạng của nhân dân Cà Mau trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước” tổ chức vào ngày 29/4/2005 tại Cà Mau).

Một trong những đặc điểm nổi bật của Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng là việc dân thường trở thành đối tượng trực tiếp của bạo lực chiến tranh. Theo kết quả điều tra của Bảo tàng Minh Hải và thống kê trong các công trình lịch sử địa phương, trong giai đoạn từ cuối năm 1957 đến khoảng năm 1963, lực lượng đóng tại Biệt khu đã tiến hành hàng loạt vụ thảm sát, giết hại dân thường tại các xã Phú Mỹ, Tân Hưng Tây và vùng phụ cận, với tổng số nạn nhân được ghi nhận ít nhất là 1.675 người [4], [5].

Các hình thức bạo lực đối với dân thường diễn ra vô cùng dã man như bắn giết không xét hỏi, chặt đầu, mổ bụng, thiêu sống, vớt xác xuống sông và cưỡng bức phụ nữ rồi sát hại [7]. Nhiều gia đình bị giết hại gần như toàn bộ, bao gồm cả người già, phụ nữ mang thai và trẻ em. Đây là những hành vi vi phạm nghiêm trọng nguyên tắc bảo vệ dân thường trong xung đột vũ trang theo luật nhân đạo quốc tế.

Đáng chú ý, bạo lực đối với dân thường không chỉ nhằm gây tổn thất sinh mạng mà còn nhằm khủng bố tinh thần, tạo ra bầu không khí sợ hãi thường trực trong cộng đồng. Việc công khai hóa các hành vi giết chóc và tra tấn cho thấy mục tiêu sâu xa là triệt tiêu ý chí phản kháng và phá vỡ mối liên kết giữa nhân dân với phong trào cách mạng [4], [5].

2.2.2. Tội ác đối với tù nhân và người bị giam giữ

Bên cạnh dân thường, tù nhân và những người bị bắt giữ tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng cũng phải chịu đựng các hình thức tra tấn có hệ thống. Hồ sơ di tích và lời kể của nhân chứng cho thấy tại Biệt khu tồn tại các khu giam giữ và phòng thẩm vấn, nơi nhiều người bị bắt giam không qua bất kỳ thủ tục xét xử hợp pháp nào [3].

Các hình thức tra tấn bao gồm đánh đập kéo dài, trói buộc bỏ đói, dội nước sôi, đốt bằng xăng, đóng đinh vào tay chân và biệt giam trong điều kiện vô nhân đạo [5]. Những hành vi này vi phạm nghiêm trọng các quy định của Công ước Geneva về đối xử nhân đạo đối với tù nhân chiến tranh và người bị giam giữ.

2.2.3. Tội ác hủy diệt nhân tính, khủng bố tinh thần có hệ thống và chủ ý

Một khía cạnh đặc biệt nghiêm trọng của tội ác tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng là tính chất hủy diệt nhân tính. Nhiều hành vi vượt ra ngoài mục tiêu quân sự hay chính trị thông thường, nhằm phủ nhận hoàn toàn giá trị con người của nạn nhân, được ghi nhận trong hồ sơ điển dã và tư liệu lưu trữ. Những hành vi này không chỉ gây tổn hại trực tiếp đến nạn nhân mà còn để lại hậu quả tâm lý lâu dài cho cộng đồng dân cư địa phương, hình thành ký ức tập thể mang tính chấn thương. Điểm then chốt để nhận diện tội ác chiến tranh tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng chính là tính hệ thống và chủ ý. Các hành vi bạo lực không diễn ra ngẫu nhiên mà gắn liền với một thiết chế quân sự – chính trị cụ thể, được tổ chức, chỉ huy và duy trì trong thời gian dài.

Sự tồn tại của Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng như một “vùng ngoại lệ” về pháp lý và đạo lý đã tạo điều kiện cho tội ác chiến tranh phát sinh và kéo dài. Điều này cho phép khẳng định rằng các tội ác tại đây không chỉ là trách nhiệm cá nhân của một số thủ phạm cụ thể mà còn phản ánh trách nhiệm lịch sử của cả một cơ chế chiến tranh đàn áp [4], [6].

2.3. So sánh với các địa điểm tội ác chiến tranh trong nước và quốc tế

Đặt Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng trong so sánh với các địa điểm chứng tích khác ở Việt Nam như Nhà tù Côn Đảo, Phú Quốc và Khu chứng tích Sơn Mỹ, có thể nhận thấy nhiều điểm tương đồng về mục tiêu đàn áp và phương thức bạo lực [4], [5]. Tuy nhiên, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng mang tính kết hợp giữa trại giam và khu quân sự – hành chính, nơi tội ác không chỉ diễn ra trong phạm vi giam giữ mà lan tỏa ra toàn bộ không gian xã hội xung quanh. Trong so sánh quốc tế, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng có thể được đặt cạnh các trại tập trung thời Đức Quốc xã. Dù khác biệt về quy mô và bối cảnh lịch sử, điểm chung là việc sử dụng bạo lực có hệ thống để kiểm soát và trấn áp dân cư, vi phạm nghiêm trọng luật nhân đạo quốc tế.

2.3.1. So sánh với các địa điểm tội ác chiến tranh trên thế giới

Trong nghiên cứu lịch sử chiến tranh hiện đại, việc đặt một địa điểm tội ác trong so sánh quốc tế là phương pháp khoa học quan trọng nhằm nhận diện đúng bản chất, mức độ và ý nghĩa lịch sử của các hành vi bạo lực. Trên thế giới, một số địa danh đã được xác lập như biểu tượng toàn cầu của tội ác chiến tranh, tiêu biểu là:

- + Auschwitz (Ba Lan) – trại tập trung và diệt chủng của Đức Quốc xã;
- + Hiroshima – Nagasaki (Nhật Bản) – hủy diệt con người bằng vũ khí hạt nhân;
- + Tuol Sleng – S21 (Campuchia) – trung tâm tra tấn và thủ tiêu của Khmer Đỏ.

Điểm chung của các địa điểm này là: 1) Tội ác được thực hiện có tổ chức, không phải hành vi cá nhân; 2) Nạn nhân chủ yếu là dân thường; 3) Mục tiêu cuối cùng là hủy hoại con người cả về thể xác lẫn nhân phẩm.

Đặt trong so sánh đó, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng không phải là nơi có quy mô giết chóc lớn nhất, nhưng lại có những đặc trưng rất đáng chú ý: - Tội ác diễn ra trong thời gian dài, kéo dài hơn một thập niên; - Không phải một chiến dịch quân sự cụ thể, mà là một “không gian bạo lực thường trực”; - Bạo lực được che đậy dưới vỏ bọc tôn giáo, hành chính và bình định, làm cho tính chất phản nhân văn trở nên nguy hiểm hơn.

Nếu Auschwitz đại diện cho tội ác diệt chủng mang tính công nghiệp, thì Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng đại diện cho tội ác bình định thuộc địa kiểu mới, nơi bạo lực được “chuẩn hóa” thành công cụ quản trị xã hội.

2.3.2. So sánh với các địa điểm tội ác trong chiến tranh Việt Nam

Trong lịch sử chiến tranh Việt Nam, nhiều địa điểm đã được ghi nhận là nơi xảy ra tội ác nghiêm trọng, như: - Nhà tù Côn Đảo – hệ thống giam giữ và tra tấn chính trị; - Nhà tù Phú Quốc – trại giam tù binh chiến tranh quy mô lớn; - Vụ thảm sát Mỹ Lai (Sơn Mỹ, 1968) – giết hại thường dân trong thời gian ngắn.

So với các địa điểm trên, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng có những điểm khác biệt căn bản:

Thứ nhất, không chỉ là nhà tù hay trại giam, mà là một thiết chế quyền lực tổng hợp, vừa là căn cứ quân sự, vừa là trung tâm khủng bố tinh thần dân cư.

Thứ hai, không phải tội ác bộc phát, mà là tội ác có chiến lược, phục vụ mục tiêu bình định lâu dài.

Thứ ba, không tách rời đời sống dân sự, mà ngược lại, gắn chặt với đời sống cộng đồng, khiến người dân sống trong trạng thái sợ hãi thường trực.

Nếu Mỹ Lai là biểu hiện cực đoan của bạo lực trong một khoảnh khắc, thì Hải Yến – Bình Hưng là bạo lực được thể chế hóa, tồn tại bền bỉ và ăn sâu vào cấu trúc xã hội địa phương.

2.4. Bình luận khoa học về bản chất tội ác tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng

2.4.1. Tội ác không phải là “tai nạn chiến tranh” và tội ác chống loài người dưới góc nhìn hiện đại

Một trong những sai lầm phổ biến khi nhìn nhận bạo lực chiến tranh là coi đó như hệ quả không tránh khỏi của xung đột vũ trang. Trường hợp Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng cho thấy điều ngược lại. Tại đây, tội ác: Có chủ trương rõ ràng; Có bộ máy tổ chức thực hiện; Có mục tiêu chính trị cụ thể là tiêu diệt phong trào cách mạng và kiểm soát dân cư. Do đó, không thể coi những hành vi giết người, tra tấn, khủng bố tinh thần tại Biệt khu là “vượt quá giới hạn” mà phải nhìn nhận chúng như sản phẩm tất yếu của một chính sách bình định phản nhân văn.

Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng cho thấy một quy luật phổ quát trong lịch sử chiến tranh: khi quyền lực không được kiểm soát bởi pháp luật và đạo đức, bạo lực sẽ nhanh chóng tha hóa con người. Việc lợi dụng chính trị để hợp thức hóa đàn áp không chỉ làm biến dạng giá trị chính trị mà còn tạo ra sự đảo lộn chuẩn mực đạo đức xã hội: Cái ác được khoác áo chính nghĩa; bạo lực được coi là công cụ “bảo vệ trật tự”. Ở góc độ này, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng mang ý nghĩa cảnh báo sâu sắc, không chỉ cho lịch sử Việt Nam mà cho nhân loại nói chung.

Theo các tiêu chí của luật hình sự quốc tế hiện đại, những hành vi diễn ra tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng mang đầy đủ dấu hiệu của tội ác chống loài người, bao gồm: Giết người trên diện rộng; tra tấn có hệ thống; đàn áp một bộ phận dân cư vì lý do chính trị.

Mặc dù các khái niệm pháp lý này được chuẩn hóa sau thời kỳ xảy ra sự kiện nhưng việc vận dụng khung lý thuyết hiện đại giúp chúng ta hiểu rõ hơn bản chất và mức độ nghiêm trọng của tội ác, đồng thời nâng cao giá trị khoa học của việc nghiên cứu và diễn giải di tích.

2.4.2. Hậu quả lịch sử – xã hội của tội ác tại biệt khu Hải Yến – Bình Hưng

a. Hậu quả trực tiếp đối với phong trào cách mạng địa phương

Tội ác chiến tranh tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng đã gây ra tổn thất đặc biệt nghiêm trọng đối với phong trào cách mạng ở vùng bán đảo Cà Mau. Theo các tài liệu lịch sử, trong giai đoạn cao điểm đàn

áp, nhiều chi bộ Đảng ở khu vực Cái Nước – Phú Tân gần như bị xóa sổ lực lượng nòng cốt, số đảng viên bị bắt, bị giết chiếm tỷ lệ rất lớn. Không chỉ là sự mất mát về con người mà còn là sự đứt gãy tạm thời về tổ chức, làm suy yếu phong trào cách mạng trong một giai đoạn. Tuy nhiên, chính trong hoàn cảnh khốc liệt đó, tinh thần kiên cường, bất khuất của cán bộ, đảng viên và nhân dân địa phương càng được tôi luyện, tạo tiền đề cho sự phục hồi và phát triển mạnh mẽ của phong trào đấu tranh về sau.

b. Hậu quả lâu dài đối với cấu trúc xã hội và đời sống cộng đồng

Ở bình diện xã hội, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng đã để lại những di chứng sâu sắc và kéo dài: Gia đình ly tán, nhiều dòng họ mất đi lực lượng lao động và trụ cột tinh thần; Làng xóm bị khủng bố tinh thần trong thời gian dài, tạo nên tâm lý sợ hãi, dè dặt, mất niềm tin; Các mối quan hệ xã hội bị rạn nứt bởi sự nghi kỵ, tố cáo, chia rẽ do chính sách bình định gây ra.

Những hậu quả này không dễ dàng xóa bỏ ngay cả khi chiến tranh kết thúc. Chúng trở thành tầng ký ức đau thương, âm thầm tồn tại trong đời sống tinh thần của cộng đồng, truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác.

c. Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng như một “không gian ký ức đau thương”

Từ góc độ nghiên cứu ký ức lịch sử, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng không chỉ là một địa điểm vật chất, mà là một không gian ký ức – nơi hội tụ của: Ký ức cá nhân (nhân chứng, gia đình nạn nhân); ký ức cộng đồng (làng xã, địa phương); ký ức dân tộc (lịch sử đấu tranh chống xâm lược).

Việc bảo tồn và diễn giải di tích vì thế không chỉ nhằm “ghi nhớ quá khứ” mà còn là quá trình đối thoại với lịch sử, giúp xã hội hiểu rõ cái giá của chiến tranh và giá trị của hòa bình.

2.4.3. Giá trị đương đại của Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng trong giáo dục hòa bình và nhân văn

a. Từ di tích tội ác đến không gian giáo dục hòa bình

Trên thế giới, nhiều địa điểm từng là nơi xảy ra tội ác chiến tranh đã được chuyển hóa thành không gian giáo dục hòa bình, như: Trại Auschwitz (Ba Lan); Bảo tàng Hòa bình Hiroshima (Nhật Bản). Những mô hình này cho thấy: ghi nhớ tội ác không phải để nuôi dưỡng hận thù, mà để giáo dục nhân loại về giá trị của hòa bình, nhân quyền và lòng khoan dung. Trong bối cảnh đó, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng có đầy đủ điều kiện để trở thành một không gian giáo dục lịch sử – hòa bình tiêu biểu của Việt Nam, đặc biệt đối với thế hệ trẻ. Trong giáo dục lịch sử và giáo dục hòa bình, việc khai thác di tích như một không gian học tập trải nghiệm giúp người học tiếp cận lịch sử một cách sinh động và nhân văn, qua đó hình thành ý thức tôn trọng quyền con người, phản đối bạo lực và trân trọng giá trị hòa bình.

b. Giá trị giáo dục lịch sử và công dân

Với tư cách là một chứng tích lịch sử, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng mang trong mình giá trị ký ức sâu sắc, lưu giữ những trải nghiệm đau thương của nạn nhân và cộng đồng địa phương. Di tích không chỉ có ý nghĩa tưởng niệm mà còn là không gian giáo dục lịch sử và giáo dục công dân hiệu quả. Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng giúp người học: Hiểu rõ bản chất phi nghĩa của chiến tranh xâm lược; Nhận diện những hình thức bạo lực được che đậy dưới danh nghĩa “trật tự”, “ổn định”, “bình định”; Hình thành ý thức tôn trọng con người, tôn trọng nhân phẩm và quyền sống. Đây là những giá trị có ý nghĩa lâu dài, không chỉ trong giáo dục lịch sử mà còn trong giáo dục công dân và đạo đức xã hội hiện nay.

2.4.4. Định hướng bảo tồn và phát huy giá trị Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng ở tầm quốc gia

a. Định hướng nghiên cứu khoa học

Cần xác lập Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng như một trường hợp nghiên cứu điển hình trong hệ thống tội ác chiến tranh tại Việt Nam, với các hướng sau: Nghiên cứu liên ngành: Lịch sử – Luật quốc tế – Xã hội học – Ký ức học; So sánh quốc tế nhằm làm rõ đặc thù và giá trị phổ quát của di tích; Tiếp tục sưu tầm tư liệu, lời kể nhân chứng, tài liệu đối phương. Năm 2006 Đỗ Văn Nghiệp đã hoàn thành được nghiệm thu công trình nghiên cứu khoa học cấp tỉnh đề tài *Điều tra, sưu tầm chứng tích tội ác Mỹ – Ngụy tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng*. Hiện tại Bảo tàng tỉnh Cà Mau là cơ quan chủ trì đang thực hiện đề tài

“Hệ thống cứ liệu về chứng tích tội ác chiến tranh ở Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng tỉnh Cà Mau” do Lê Minh Sơn - Giám đốc Bảo tàng Cà Mau làm Chủ nhiệm.

b. Định hướng bảo tồn và diễn giải di tích

Công tác bảo tồn cần chuyển từ “giữ gìn hiện trạng” sang diễn giải có chiều sâu, trong đó: Phân loại rõ các loại hình tội ác; Giải thích bối cảnh, nguyên nhân và hậu quả; Tránh đơn giản hóa hoặc cảm tính hóa nội dung trưng bày. Cần xây dựng hệ thống thuyết minh và trưng bày dựa trên chứng cứ khoa học, bảo đảm tính trang nghiêm, nhân văn và thuyết phục.

c. Gắn bảo tồn di tích với phát triển du lịch bền vững

Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng có thể trở thành điểm nhấn trong du lịch lịch sử - văn hóa - giáo dục, nếu được quy hoạch và đầu tư đúng hướng: Phát triển du lịch học đường, du lịch về nguồn; Kết hợp với các tuyến du lịch sinh thái, văn hóa địa phương; Đảm bảo nguyên tắc tôn trọng ký ức nạn nhân, tránh thương mại hóa thô thiển.

3. Kết luận

Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng là một chứng tích lịch sử đặc biệt, phản ánh rõ nét bản chất tàn bạo của chiến tranh đàn áp ở miền Nam Việt Nam trong nửa sau thế kỷ XX. Thông qua việc phân tích bối cảnh hình thành, nhận diện các loại hình tội ác chiến tranh và so sánh với các địa điểm trong nước và quốc tế, bài viết khẳng định giá trị lịch sử, khoa học và nhân văn sâu sắc của di tích. Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng là một chứng tích đặc biệt trong lịch sử tội ác chiến tranh, không chỉ của Cà Mau, mà của cả Việt Nam trong thế kỷ XX. Nơi đây phản ánh một hình thức bạo lực có tổ chức, kéo dài, được hợp thức hóa bởi quyền lực chính trị và che đậy dưới nhiều vỏ bọc khác nhau. Việc nghiên cứu, bảo tồn và phát huy giá trị Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng không nhằm khơi lại hận thù mà để: Nhận diện đúng bản chất chiến tranh xâm lược; tôn vinh giá trị của hòa bình và nhân phẩm con người; góp phần giáo dục thế hệ hôm nay và mai sau.

Từ góc độ đó, Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng xứng đáng được nhìn nhận như một di sản ký ức quốc gia, một địa chỉ đỏ trong giáo dục lịch sử và một đóng góp có ý nghĩa của Việt Nam vào diễn ngôn toàn cầu về ký ức chiến tranh và hòa bình. Trong bối cảnh hiện nay, việc tiếp tục nghiên cứu, bảo tồn và phát huy giá trị Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng không chỉ là trách nhiệm đối với lịch sử mà còn là đóng góp thiết thực cho giáo dục hòa bình và phát triển bền vững của xã hội.

Chú thích:

Bài viết này là kết quả bước đầu của đề tài nghiên cứu khoa học cấp tỉnh “Hệ thống cứ liệu về chứng tích tội ác chiến tranh ở Biệt khu Hải Yến - Bình Hưng tỉnh Cà Mau” do Lê Minh Sơn - Giám đốc Bảo tàng Cà Mau làm Chủ nhiệm đề tài.

Tài liệu tham khảo

- [1] Bộ Văn hóa – Thông tin (2000). *Quyết định xếp hạng Di tích lịch sử quốc gia: Địa điểm chứng tích tội ác Mỹ – Ngụy ở Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng*.
- [2] Ban Tuyên giáo Trung ương (2014). *Lịch sử kháng chiến chống Mỹ, cứu nước (1954–1975)*. NXB Chính trị Quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [3] Viện Lịch sử Quân sự Việt Nam (2005). *Chiến tranh cách mạng Việt Nam 1945–1975: Thắng lợi và bài học*. NXB Quân đội nhân dân, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Túy Vân (2019). *Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng: Mô hình quân sự – chính trị đặc biệt ở miền Nam Việt Nam*. NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [5] Đỗ Văn Nghiệp (2006). *Điều tra, sưu tầm chứng tích tội ác Mỹ – Ngụy tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng*. Báo cáo lưu trữ, Cà Mau.
- [6] Vũ Thị Phương (2023). *Nhận diện tội ác tại Biệt khu Hải Yến – Bình Hưng từ góc độ pháp lý quốc tế*. Tạp chí Khoa học Xã hội và Nhân văn, 9(2), 45–60.
- [7] Trần Văn Giàu (1993). *Sự phát triển của tư tưởng Việt Nam từ thế kỷ XIX đến Cách mạng Tháng Tám*. NXB Chính trị Quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [8] Thái Văn Long (chủ biên, 2014). *Lịch sử địa phương Cà Mau*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [9] Thái Văn Long (2019). *Những sự kiện lịch sử cách mạng tỉnh Cà Mau (1930-1975)*. NXB Quân đội nhân dân, Hà Nội.